

Poduzhenje sa kmete

kako

prav in dobro ravnati s' shivino.

Od streshbe in reje shivine, de fe od nje bolésni sploh odvernejo.

§. 1.

De fe shivina smirej per sdravji ohrani, je vse na tem leshezhe, de fe ji Na streshbi je vse skerbno streshbe, in fe sploh takos' njo ravna, kakor je nje natori in pridu po pa-leshezhe. meti permérjeno. Zhe nima prave lkerbi sa dobro pizho in pijazho, sa pasho in hléve, zhe ji ob pravim zhasu ne daje jesti in piti, in zhe je ob pravim zhasu ne ispušti is hleva in spet ne vshene, mu bo shivina po gosto bolehála, in gospodar tedej ne bo imel tistiga prida od nje, kteriga je po pravizi iméti upal.

Bolésni per shivini fe szer tudi per nar boljšhi streshbi kdej pergodé, zhe shkodljiva sapa vlezhe ali fe vreme naglo spreminja, ali zhe fe bolésni nalése. Zhe kmet tudi perve dvoje shkodljivosti ne more odverniti, mu je vender mogozhe tvoje shivine f' pravo skerbjo sadnje obvarovati; zhe si perfadene ji prav strezhi, jo oskerbovati, ji pridno klaffi, jo fnashiti in v' sdravih hlévih iméti, in f' tem bo zlo veliko bolésen od shivine odvernil, kakor se bo spodej bolj raslózžno pokasalo.

§. 2.

Prebivanje shivine na planim, ali zhe fe tudi le nekej zhafa na plano Od prebivanja shivine na planim in v' hlevih. shene, je sa sdravje szer dobro, in zlo potrebno, pa vender vemo, de je ravno sapa in vreme, kar shivino zhafi v' bolésen perpravi.

Shkodljivosti, ktere naglo spreminjenje vremena stori, shivino szer povod sadénejo, naj she bo na planim ali v' hlevih.

Dolga fuha letna vrozhina, mozhérno (ali soparno) vreme, mokra mersla megléna sapa i. t. d. so she fame na febi v' stanu, marsiktere teshke bolésni med shivino obuditi; she loshej pa fe to sgodi, zhe fe tako vreme naglo spreminja, in zhe po tém pizha ali klaja prav ne srafe ali fe pa spridi, takó, de shivina nima dosti sdrave in tezhne pizhe ali klaje.

Ob mokrotnim in merslim spomladnjim in jesenskim vremenu in ob vrozhih létnih dnevih je smirej svétvano, shivino, kar fe le da, raji v' hlévih imeti, kakor jo shkodljivostim, ki fe ji na planim lahko pergodé, prepuštiti.

Per tistih gospodarstvih, kjer fe shivina smirej v' hlevih redi, in fe le ob lépim vremenu nekej zhafa na plano ispušha, ne de bi fe pasla, ampak le de fe proste sape navshije, je tudi ref veliko manj slifhati od shivinskih in nalesljivih bolésen, kakor ondi, kjer fe shivina skorej zélo léto ob pashi redi. To je pa tudi na kraji leshezhe, kjer je mogozhe toliko klaje perpraviti, de je ima shivina bres pashe sadofti.

Hlevi pa, v' kterih imamo shivino, naj bodo na fuhim in sdravim kraji, in zhe je mogozhe na visozhini; naj bodo prostorni, ne preniski, in s' vezh dosti prostornimi linami ali okni prevedeni; naj bodo pridno fnasheni, pa ne pregorki, ne presoparni, ampak vezhkrat morajo svetrani biti. Sato naj ima vsak hlev

luknje sa foparizo, in vodotezhine sa szavnizo in gnojnizo, de se spod njih od-
téka.

Dober konjsk hlev bi ne smel nishji od 10 zhevljev biti; vsak poseben
stan sa konja bi mogel savolj slosnosti vsaj 5 zhevljev shirok in 8 zhevljev dolg
biti, in proti sadnjim nogam nekoliko navsdol viseti.

Tudi hlev sa govédno mora vsaj 8 zhevljev visok in vsak stan 4 zhevlje
shirok biti. Zhišta dnevna svetloba pomaga veliko vsaki shivini k' sdravju, sato
ne smejo biti line per hlevih premajhne, se morajo dobro sapréti, de po simi nekej
gorkote dershé, tako pa nikoli ne smejo obrnjene biti, de bi solnze shivini
prav v' ozhi sijalo. De poléti ni prevezh foparno, je treba namesti ship mušne
mréshe po linah preprézhi.

Ovzhji hlevi morajo vsaj 12 zhevljev (2 fésni) visoki in sa ovze dosti pro-
storni biti, takó, de sa vsako shival shirivoglat prostor od 2 $\frac{1}{2}$ do 3 zhevljev
dolgošti in ravno toliko shirokosti (ali $\frac{1}{2}$ fésni v' shtiri vogle) pride. Line ali
okna se naredé kjé na frédi sténe bleso eno fésen visoko od tal, in se morajo
sa simo dobro sapréti. Pregorki ne smejo biti ti hlevi, kér je gorkota ovzam,
ki imajo she takó svoj koshuh, veliko shkodljivshi, kakor frédnja mreslota. Zhe
je klaja nad hlevi pod strého hranjena, je treba možno skerbeti, de je foparize
prav obvárvana, de so strópnize prav stikama slosbene, ali tudi s' ilovizo po
verhu natlazhene, de od vstajozhe foparize is hléva nizh do klaje ne pride, kér
se sizer klaja spridi in je shivini nagnjúsna in shkodljiva.

§. 3.

Od reje na planim
in v' hlevu,
a) Od pashe in
spashnikov.

Le v' tazih krajih, kjer se mora shivinska reja, kér vezh spernese, pred
poljskim delam oikerbovati, postavim v' hribih, se shivina vézhi dél ob pashi
redi; drugoj pa se per pravim gospodarstvu le toliko prostora sa pasho odlo-
zhi, kolikor ga je sivini treba, de se more dosti sprehoditi in vbéréjati, sizer pa
vezhi dél v' hlevu svojo pizho dobiva. Kjer se pa shivina na pashi mora najésti,
in se vezhi dél ob létnih zhasih pase, ondi je na pashi veliko leshézhe, sa
sdravje shivine.

Sploh mora pasha sa shivino dosti prostorna, pa ne predelezh od doma
biti; spashnik mora zhišt in dobro obdelan biti, to je, posebno spomladj, pre-
den se seleni, mora od suhe trave, ofata in gerinovja, kakor tudi vezhkrat ob
létu od shivinskega blata ozhejen biti; stojézhe vodé, mozvirje in lushe se mo-
rajo ispeljati in posushiti, in posebno je treba skerbeti, de se semlja srahljjá,
in dobro séme rastrosi, de dobra trava spet raste. Per vsakim spashniku bi tudi
mogle biti fenzhne drevésa, de shivina pod njimi ob solnzni vrozhini ali hu-
dim vremenu savéte najde, in pa ali tekozha voda, ali studenzhna v' korita sa
pijazho prestréshena.

Nar boljshi spashniki sa konje so suhljáte, koshate rebri, ktere imajo visoko,
sladko travo in vodo blis. Hribasti spashniki so sa shebeta posebno dobri, de
se jim nogé in rogié bolj vdélajo.

Pasha sa govéda so travnati spashniki na bregovih, kakor tudi na niskih
planinah nar boljshi, sizer so pa niski, mozherni in grésni kraji, pa mozhirnati
in terštnati spashniki nar shkodljivshi, kterih se je treba varovati. Po travniziti
vjeséni se shivina le bolj omaja in sprehodi, kakor napase, malokdej je ob tem
zhasu po njivah in sternishih boljshi pasha. Pasha po hostah, sunej golih trav-
natih krajev, je bolj k' shkodi kakor k' pridu.

Tudi sa ovze so visoki, suhi spashniki nar boljshi; mokri spashniki pa so
smirej shkodljivi. Sa shlahne ovze so poséбно rebri l' kratko, mehko in dishé-
zho travo obrashene dobre; sa navédno shivino je visoka trava, debelji pasha
boljshi, vender pa je treba vse mozherne in kisle pashe skerbnó ogibati se. Kér
po sternéh le ob suhi smersnini pasejo; je treba na to glédati, de sejanje ni
prevezh l' slano ali zlo l' snegam pokrito, kar ovzam velikrat shkodi.

b) Od klaje in pija-
zhe sa shivino v'
hlevu.

Klaja in pijazha so perve potrebnosti sa rejenje domazhe shivine. De ji
pa dobro tekne, je na tem leshézho, koliko in kakshne klaje se ji daje,
in kdáj se ji daje.

Sa konje je smed shita oves nar boljshi klaja, zhe je zhist, prav suh in ne dishi: jezhen in sozhivje je po storjeni skushnji veliko menj tezen; dobra, zhist, s' vodó ali povódnjo ne oskrunjena merva je mem ovsa nar boljshi klaja, fama na febi pa ne da sadoši shivesha, frova merva pa napenja, déla bodlaje in druge teshave. Ravno to se tudi sgodi od nenavadne in prepogoste selene klaje, ktera je sploh malo tézhna; dételishe pa she zlo ni varno perpuštiti sa pasho; zlo shkodljivo je tudi smléto ali stolzheno shito, zhe se jim ga veliko da. Po trikratni pokladi je tréba vselej s' hladno in zhisto vodo napojiti, po simi pa vender ne f' premerslo vodó, ampak dobro jo je pred enmalo ogréti.

Sa rejo govéd v' hlévu po létu je nar boljshi sdrushiti suho klajo (mervo, dételjo in flamo) s' seleno ali frovo. Seléna klaja is nafébnih ali perfiljenih travnikov naj se v' féenzi nekoliko osufshi, in se ne smé nikoli veliko na enkrat klašiti, ampak se mora le v' manjših rasdelih pokladati. Ob mokrim vremenu je boljshi nizh seleniga ne v' hlev nosti.

Sróva klaja od korenin, semeljnih bunk, kakor: podsémljiz, répe naj se vselej s' srésano suho klajo smesha, ali po versti s' njo poklada, in nikoli se ne smé samo s' njo rediti, de se vélki shelodez f' suhoto sadoši rastegne. Pijazha naj bo frédnje hladna, in pred polduévno klajo dana; nikoli naj se ne da piti prezej po savshiti frovi klaji. Gorka pijazha, polivka in pomije dajo vezh mléka, ne smejo prevrozhe biti, in se morajo po versti s' drugo klajo dajati. Zhe te rezhi predolgo stojé, se skifajo, in so potlej shivini shkodljive.

Ovze v' hlévu je nar boljshi rediti f' prav suho, dishézhno mervo, ktera je na visozhinah rasla. K' té klaji se tudi smé ovfena ali pshenizhna flama perdjati. Per nektérijh gospodarstvih se sunej navadne klaje tudi marsiktero listje, bunke in korenine, tudi stolzhen shelod in divji kostanj zhasi po versti f' terdo klajo, ali pa v' smésti s' njo ovzam dajejo, in jim dobro storé. Pijazhe se ne smé prevezh in ne prezej po vshiti klaji dajati; per suhi klaji se jim dvakrat na dan piti da.

§. 4.

Od koje na pashe.

Malopridna pasha je shivini na sdravji in rastenji slo shkodljiva, in bo naj, de je pasha sa rejo shivina zlo potrebna, ali de se ob reji v' hlevu savolj omanjenja na pasho goni, je tréba smirej per tém veliko sferb imeti.

Niski, mozhérni pogostnim povodnjam podversheni spashniki ob mozvirji in vájerjih rodé shkodljivo pasho in zlo strupéne roshe; tazih krajev tedej ni treba sa spashnike iméti, ravno tako tudi ne suhih, prashnih ali s' nesnago ometanih trat, ali tistih solnzhnih, pshenih in nerodovitnih bregov, kjer le gladesh, olát, potroshnik, pleshez in druge take suhotne in netézhne roshe rasejo.

She shkodljivshi so tisti pušti, nerodovitni foséskini spashniki, kakor se v' vezh krajih sraven vasti vidijo, kteri niso tako f' zhversto travo, kakor f' kurjekí ali gosjekí in drugo nesnago pokriti, in kjer vse gomsí od muh, brenzeljnov in komarjev. Taki malopridni spashniki so sa shivino kraji teshav in nadlog, in ne de bi se napafla, ampak she le prav f-hujsha.

She od nekdej skushnja uzhi, de je veliko boljshi, take foséskine spashnike gospodarjem v' last rasdeliti, de njive in travnike jis njih naredé, in po tém svojo shivino; kar je veliko boljshi, v' hlevu redé.

Dokler se rosa in flana po travi ne posufshi, bi se shivina nikoli ne sméla na pasho gnati; spomladi in vjeséni, ko se trava posno posufshi, bi se moglo shivini sjutrej, preden se na pasho shene, vselej kej suhiga dati jesti, de ne gre naglo, ko na pasho pride, she mokre trave shret, in de s' njo vred strupenih seljsh ne poshre, kterih se sfer ne pertakne.

Medna, mokra rosa in pajzhevna, zhe jo je veliko, je shivini na sdravji slo shkodljiva, in tedej se je je treba, kar je mogozhe, ogibati.

Med všimi shkodljivostimi, ktere shivino na pashi sadenejo, so te, ktere

od vremena pridejo, nar navadnishi in nar teshej odverniti; veliko teh fhkodljivost pa vender priden in fkerben gospodar odverne.

Naj gospodar svojo shivino doma ima, kadar je merslo, deshevno ali megléno, kadar spomlad ali vjeseni sneg pasho pokrije; naj se shivina poleti sgodej, ko se dan napozhi, na pasho shene, in do devetih sjutrej v' dobro svétrane hleve spet pershene, in s'he le popoldne naj se spet proti shtirim ali petim isskene. Zhe je pa na pashi kateri kraj v' fenzi in na vetru sa stajo, je s'he boljshi sa shivino, de ondi, dokler vrozhina terpi, ' miru pozhiva.

Posebno ovzam je fhkodljiv tisti kraj, ki je zel dan na solnzu, ktere od vrozhine obnemagajo in se poté, tako, de se vidi, kako se, de bi vsaj glavo solnzu odmaknile, strinajo, in jo pod trébuch spredej stojezhe ovze skriti skušhajo. Naj se tedej ob taki vrozhini v' fenzo pod drévje, ali kam v' stajo shenó, ali naj pa ob hudi vrozhini doma v' hlévu bojo.

Posebno je tréba fkerbeti, de se ne prepasejo, kar jih v' teshke in dolge bolézni perpravi. Prepasejo se pa nar vezokrat spomlad, kadar lazhe ovze, ktere so po simi ob suhi in skopi klaji stradale, na zhtversto mehko, travnato pasho pridejo, posebno ob potokih ali studenzih, ali po ledinah ob mokrim vreménu, kjer trava naglo rafe, ali po mozhernih travnizih, po grabnih in ob vájerjih, kjer marsiktére strupéne selis'ha: famojeja, trobelika, velikonozhniza in druge take oftre selis'ha tla pokrivajo.

Per napajanji shivine je s'he tréba fkerbeti, de se, kadar se s' gonjo vgreje, f'pitjem per merslih studenzih naglo ne ohladi; tudi se ne smé pustiti na tazih krajih piti, kjer se je voda f' utajaniga ledú ali snega s'he le nabrala; ravno takó je voda, v' kateri so se predivo ali konoplje namakale, shivini slo fhkodljiva.

Sploh je prav veliko leshezhe na lastnostih pastirja, in kakor priden, fkerben in previden pastir marsiktéro nesrézho odverne, ravno tako nevéden svojo glaven ali len zhlovek le fhkodo in nesrézho nakopá.

§. 5.

Perpomozhki sa dobro shivinsko rejo. Per reji shivine ni famo na tém leshezhe, de se ji da došti in' dobre klaje, ampak tudi de se ji daje po pravim rédu, hakor posebno tudi, de se ji da sdej omajenje sdej pozhitek.

Pozhitek je vsi shivini sa pervo prekuhavanje klaje v' shelodzu zlo potreben, sató se pusti konjem vsaj eno uro zhasa po klaji sa prekuhavanje, preshvekovávzam pa, govédam in ovzam dvé uri; med tem zhasam se pusti na mirnim, senzhnim kraji klajo preshvekovati, in k' nobenimu délu je takrat ne smé siliti, ne goniti, ne poditi.

Szer je pa ob drugim zhasu délo in omajenje shivini zlo potrebnó, tako, de zlo tudi molsnim kravam to dobro stori, in ob lepim vremenu se mor jo tudi po simi kam na plano goniti. Predolga gonja, posebno po terdih, prashnih zéstah shivino prevezh utrudi, takó, de je shivina po tem slo trudna, in zhe se to pogosto ponovi, f-hujsha.

Perpomozhek prekuhovanja per shivini je sol, kar je sploh snano, ktera posebno per suhi klaji shivini dobro stori. Soli se da goveji shivini enkrat v' tédnu s' debelo moko ali otrobi sméshane; ali tudi s' nekej kimeljnám, svishzhem, kolmeshem, i. t. d. sméshane; ovzam se vsak téden enkrat ali pa tudi le poldrugí téden nekej soli v' koritih podá, toliko de je sa odrasheno ovzo okoli dva lota pride. V' mokrih, deshevni letih pa, ob deshevji, per flabi, nekérvnati in boléhni shivini je sol fhkodljiva. Tudi ni svetvati obéshati kof kamne soli v' hlévu, ampak raji dati je, kar je prav, kér szer nektéro shivinzhe smirej lishe, de ima prevezh, druge pa ne morejo sraven priti. Zhe je tista voda, per kateri se shivina pase, nezhsita in tedej nesdrava, ali permersla; je tudi dobro shivini v' vodo, ktero v' hlevu piti dobiva, kamne soli permeshati, de po tem uno fhkodljivo vodo na pashi, kér je boljshi navajena, per miru pusti.

§. 6.

De se shivina dobro redi, je treba smirej fkerbėti sa nje snashnost. Od fkerbi sa snash-
Delavno shivino, ki je potu in prahu bolj podvershena, potrebno konje, je nost shivine.
treba vsak dan snashiti in zhesati, delavne voli vsaj enkrat v' tédnu. Drugo
govejo shivino, posebno pa molsne krave, je treba vsak téden omiti in od per-
jétiga blata posebno po sadnjih stegnih in vimenu ofnashiti, in po tém f' flamo
do suhiga odergniti. Steljo je treba vsako jutro prevétrati, le zhisto in suho
pustiti, in zhes malo dni oponoviti. Is gnoja, ktéri se v' hlevih nabere, se so-
páriza vsdiguje, ki je shivini slo fhkodljiva, ravno takó je fhkodljivo, zhe se
gnojniza pod trohnjenimi, predertimi podnizami bres vodotézhine nabira.

Sato je treba is hlevov sa konje in govéjo shivino posebno poleti vsak
dan iskidati, de se tudi mufhize in drugi kukzi prevezh ne saredé.

Snashnost je povsod potrebna, sato se morajo tudi jasli, korita in kar
je taziga, pridno snashiti. Tudi na to, kar je okoli hleva, dvorishe, ulize, in
kar je drusiga kraja, je treba gledati, kér njih nesnaga, stojézhe mlake in tu-
she, ki va-nje is vasi shivino gonijo, f' svojo kushno sopárizo fhkódujejo.

Zhe se shivina v' kopel shene, je treba fkerbėti, de se pred ne podi
in ne sgréje, kér bi se po tem kmal prehladila. Kadar se ovze savolj strishve
volne f'kopljejo in omijejo, jih je treba prezej na kak gorek solnzhen kraj ali
v' kako vétreno lopo gnati, de se hitro posufhé, shé oftrishene ovze se morajo
v' dosti prostore, pa vender ne v' take lope ali hléve devati, f'kosi ktére sapa
vlézhe.

§. 7.

Per délavni shivini in posebno per konjih je fkerb sa noge, posebno Od ofkerborania
sa rog ali kopito tolikajn potrebnišhi, kér samuda ali pregréfhek v' té rézhi ve- nog per délavni shi-
likrat nar boljšhi in nar drajšhi shivino k' nizh stori. Gospodar sam lahko she vini.
v' té rézhi veliko fhkodo odverne, drugo je leshezhe per umnosti in sdravi
pameti kovazha. Konjskih kopit je treba prevelike suhote, kakor tudi prevelike
mokrote varvati. Konjska staja naj se tako napravi, de prednje nogé ne na
podnizah, ampak na mokri ilovzi stojé, ali vsaj na péfku sprédej delaj mokro-
to, ter gnoj tje pométaj ali s' mokro ilovzo potrosi. Skerbi, de ne bodo ko-
pita per podkovanji na voglih in kotih, na podplatu in v' shlebini ofhkodo-
vane, de se sténe previsoke ne pusté in od sunej ne szhesnejo; na podkovi naj
ne bodo predolge stole, kér se per všim tem stopál posufhi, se zépi, in nogé
stifka, is tega potanejo persiljenez in hude bolezhine na nogah. Navadna mo-
krota stori, posebno gnojniza, de kopitni rog gnijje, se drobi, in napravi pol-
nat in plohнат róg. Snashi tedej smirej stajo, de se per sadnjih nogah pre-
vezh gnojá ali szávnize ne nabere.

Presuhe sprédnje kopita se sboljšhajo f' kopianjem v' tekozhi vodi,
s' obesili f' kravjekam, ilovzo, mokrim predivam i. t. d. posebno ob dolgi sušhi
in hoji po terdih, suhah zéstah. Per podkovanji ne smé kopito ne prevezh ne
premalo porésano biti, ampak kar je treba, de se strashene stene kopita neko-
liko fkrajshajo. Preteshke, preshiroke in predolge podkove f' krajzi proti sto-
lam potégnjenimi, s' nerodnim popadam in stoli so zlo per teshkih vosnih konjih
slo fhkodljive.

Tudi párklje delavnih volov, zhe predolge v' miru stojé, ker se
rasrásejo, je treba nekoliko perresovati, she bolj pa je to potrebno per bikih
in molsnih kravah, ktere smirej v' hlévu stojé.

§. 8.

Kdor hozhe svojo shivino per sdravji ohraniti, ne more iméti prevezh Od varvanja shi-
previdnosti sa odvernjenje nevarne nalesljivosti. Ta previdnost ukasuje fkerbno vine nevarne nales-
odverniti vse okolishine, po ktérih bi se utegnila nalesljiva bolésen kakorkoli ljivosti.
sanesti ali podnéti. She sato je zlo dobro in koristno, shivino v' hlevih rediti,
kér takó nar bolj od druge shivine odlozhena ostane.

Previden gospodar ima svoj shivinšk hlev sapert všim ptujzam, kateri imajo kakorkoli s' drugo shivino opraviti, bodo naj mesarji, volnarji, strojarji ali pastirji, ovzharji, konjedirzi i. t. d. Nobeniga novokupljeniga shivinzheta ne pušči v' svoj hlev ali med svojo zhédo, dokler se ni popolnoma preprihal, da je prav prav sdravo. Previdna soséfska sapové svojimu zhedniku, zhede sferbno varovati med uno blishnje soséfke, in nobeniga ptujiga shivinzheta med njo ne puštiti; zhe ktero shivinzhe sboli, ga bersh od zhede lozhiti, in hitro sglasiti, sam pa nikoli se ne podstopiti v' soséfki, ktero bolno shivinzhe osdrávljati. Soséfka bo nad mesarjem v' svojim kraji zhula, de shivinzheta sa kolitev kupljeniga na soséfkin spashnik ne poshlje.

§. 9.

Od zhutja nad shivino.

Pridni kmet, kateri svojo shivino in nje shtato ob sdravji dobro posna, in vezhkrat ogléda, tudi nje bolesni ne bo lahko preglédal; zhe se pa bolésen pred sposna, loshej so osdravi. Ali sposnati perhajajozho ali prizhijozho bolesni, je veliko vezh treba, kakor le na to gledati: ako shivinzhe je ali ne je, kér je shivinzhe velikrat she dolgo zhafa bolno, desravno smirej rado je. Zhutje nad bolnim shivinzhetam tudi kméta takó suzhi, de vé bolésen in nje snamnja shivinškemu sdrayniku, kadar pride, na tanko rasloshiti, takó, de ta rozhno sposna, kar je tréba vediti, in da pravo sdravilo. Na te okolishine je tedej posebno tréba glédati:

Je bolno shivinzhe debelo ali medlo? saštavno ali floko? Je v' korenini rogov, ushel, parkljev ali kopit, gorko, vrozhe ali hladno? Se kosha terdno dershi ali shumi? je (per ovzah) bleđa ali redezha? Je dlaka svetla ali temna, gladka ali kodljava? Se shivinzhe poti velikrat in možhno ali ne? Se kashejo oteklina ali mehurji? Kjú? So bolezhhe ali nebolezhhe? So ozhi omotne, ognjéne, terde, trudne, kalne, vpadene, suhe ali solzne? So ozhi, gobez, notrenje nosnize redezhe, bléde ali rumene? Tezhe zhišt ali kalen smerkelj is nosa? Je rivez (rilo) suh ali mokróten, ali spokan? So sobje rahli in shkripajozhi? Je meso okoli sob bolezhhe? jesik zhišt ali umasan? Kosha po gobzu gladka ali s' mehurji obsjana? Ali shivinzhe velikrat s' glavo tréfe? Ali vrat na ravnott steguje ali ga globoko pobésha? Ali f' pervimi nogami na shiroko stoji? Ali delezh od jafel stoji? Ali vse shtiri noge bliso s'kupej pod trébuch postavlja? Ali herbet kopizhi? Ali se pogosto, ali malokdej ali nikoli ne uléshe? Ali se vezhkrat luzha in valja? Je njegová hoja krepka ali trudna in omahavna? Kako postavlja noge? Ali s' répam maha, zhe tudi muh ni? Se kashe obzhutljivo ali neobzhutljivo? Ni na kopitih ali parkljih nizh bolniga? Kashe veliko ali malo lazhnosti in sheje? Sanizhuje ktero posebno klajo, in ktero drugo, pa vender she je? More lahko poshirati ali ne? Preshvekuje po redu, malokdej ali zlo ne? Pije shivinzhe naglo, pozhasi ali prenehama? Se vezhkrat sleza? Je trébuch (sadni konez) sprostrén, napét ali odmékel? So lákotnize prasne, globoke ali napete? Je sadnjiza odperta, odmekla ali napéta? Gre blato pogosto ali malokdej od njega, suho ali mokrotno, v' oblizah ali v' vodi, zhišto ali rjavkasto, shelasto, kervavo ali s' glištami? Kako gré szavniza od njega, pogosto ali poredko, veliko ali malo? Je kolna ali zhišta, rjavkasta ali vodnasta, redka ali vlezhésha in shlesasta? Daje molsna shivina navadno méro mléka, ali ne smirej, ali ga zlo smanjka? Je vodéno, rumenkasto, plavkasto? Se zhutijo bitki ferza ali ne? So možhni ali flabi, terkavni, valjavni, pozhasni ali nagli? Ali shila per konjih hitreji bije kakor 40krat, ali per goveji shivini hitreji kakor 50 do 60krat, per ovzah hitreji kakor 70 do 80krat v' minuti? Diha shivina v' miru pozhasi ali hitro, sopé, piskaje, sdihováje, gergráje ali kashljáje? Ali se májejo sraven nosnize, rebra, mezhe in trébuch malo ali možhno in zhudno? Je dih hladen ali vroz? Se kashelj sili pogostim ali porédkim, suh ali rahel, f' hrákeljnam ali bres njega i. t. d.

Zhe se te in druge take okolishine bolj raslozhno preishhejo, gotovshi je, de bo bolésen prezej v' sazhetku sposnana.

§. 10.

Mnogotére bolésni po njih sazhetku in rasshirvi.

De se sazhetá bolésen prav raslozhi, je tréba, vse okolishine in rezhi isvéditi, po kterih bi se bita utegnula perjéti. V' tém sadevku je ali:

1) taka bolešen, de se veliko shivine na enkrat prime in is tazih fhkodljivoft isvira, ki imajo v' gerdim vremenu ali v' negodnosti kraja svojo korerino, ali se je pa sazhéla savolj pomanjkanja ali spridenja klaje, kakor ob flabá létini, ali is fhkodljive vode sa pijazho. V' tem pergodku imenujejo bolésen *kugo*, ki lahko vfo shivino popade, ktera je tistim fhkodljivoftim podvershena. To je vezhi del neogibna nadloga v' desheli, ker se tistih fhkodljivoft s' shivino ni mogozhe ogniti. Ali:

2) bolésen ni od tazih splofhnih fhkodljivoft, ampak je nalesljiva, ktera se per nas ni sazhela, ampak je is daljnih deshel f' ptujo shivino od ondot pergano sanefena, in se od eniga famiga shivinzheta lahko veliko druge shivine kmal prime. Take kuge se imenujejo nalesljive kuge.

Te bolésni se pa ne famo s' bolno shivino, ampak tudi s' mesam, f' koshami in gnojem, kakor tudi s' obleko, koshuhovno i. t. d., kterih se je nalesljivoft perjéla, v' foféfkke, zhede in hléve sanese.

Te nalesljive kuge so velike nadloge v' desheli; ktere pa niso neogibne, kakor une sgorej imenovane navadne kuge, kér je mogozhe f' pravo previdnostjo in skerbnó lozhitvijo svoje shivine popolnoma ogniti se nalesljivofti, in tako tudi bolésen od nje popolnoma odverniti; so pa grosno nevarne, zhe previdnosti sa odvernjenje nalesljivofti nimajo v' vfi mogozhi fkerbi, kér se od malo bolnih zhes zéle foféfkke naglo rasfhiri, in kjer se je nalesljivoft perjéla, ni kratko in malo nizh vezh mogozhe bolésni odverniti ali vstaviti. Sadnjizh

3) se sgodé mnogotere bolesni per posamesnih shivinzhetih is tazih okolifhin, ktere so le famo to shivinzhe sadéle, postavim, od pregresfhkov ali smót per reji in stréshbi, od veliziga in dolsiga terpljenja per delu, od prehlájenja, od strupenth séljsh, od vnanjiga ranjenja i. t. d. Te bolésni so fzer tudi slo nevarne, zlo morljive, pa vender ne storé, zhe se tudi fhe tolikrat pergodé, desheli zlo tolike fhkode, kakor kushne in nalesljive bolesni, ktere na enkrat vse zhede ali vfo shivino vezh foféfk v' nevarnost perpravijo in velikrat kmal popolnoma konzhajo. Sato bo tedej tudi v' tem poduzhenji spodej sploh le od kug in nalesljivih bolésen govorjenje, kako jih je sposnati, kako njih sazhetek in vezhi rasfhirev odverniti, in kjer so se she sazhéle, jih, kar je mogozhe, k' frézhanimu konzu perpraviti.

Nalesljiva bolésen se pa smirej le rasfhiraje od shivine do shivine, zhe bolna s' sdravo shivino vkup pride na pafhi ali v' hlevu, ali zhe se sdrava shivina sbene na tiste kraje, kjer je pred bolna shivina bila, in kjer je kej klaje, gnoja, szavnize, fline in kej drusiga taziga od bolne shivine fhe ostalo; velikrat se pa tudi nalesljiva bolésen po patirjih, konjedirzih, kupzih, volnarjih, netumnih sdravnikih in po drusih ljudéh sanese, ktéri so iméli s' bolno shivino opraviti, in po tém, kér nobene nevarnosti né mislijo, k' sdravi shivini pridejo. Nalesljivi trup pa se velikrat sanese in prime she po sami sapi in sopariz i, ktero véter prezej delezh sanese, ali ktera se tudi lahko na druge rezhi, postavim, na obleko, koshuhovno i. t. d. natvesi in vezh zhafa obtizhi, in zhes dolgo zhafa per sdravi shivini, do ktere se f' tako rezhjo pride, ravno tisto bolésen obudi.

Pa tudi tiste bolésni, ktere od sazhétka niso nalesljive, ampak se pergodé ob gerdim létnim zhafu in vremenu, ob sprideni klaji i. t. d., samorejo szhafama nalesljive biti, in trup bolésni isvaliti, kteri nad popolnoma sdravo shivino, ktera pred takim fhkodljivoftim ni bila podvershena, lahko prejde in tisto bolésen saplodi.

Per vfih teh bolésnih pa je zlo potrebnó, na tanko ogledati in preiskati vse okolifhine ter raslozhno isvéditi, ako se réf s' nalesljivoftjo rasfhirújejo ali ako so le navadne bolésni, kér se mora vse nje osdravljevanje po tém vmériti in ravnati; to rézh pa samorejo vézhi dél le umni sdravniki, zhe jih gosposke in gospodarji shivine f' svojo pomozhjo podpirajo, prav de gotoviga dognati in isvéditi.

Joseph A. J. J. J. 826.

A. 63.

...to the ... of the ... in the ... of the ...

...the ... of the ... in the ... of the ...

...the ... of the ... in the ... of the ...

...the ... of the ... in the ... of the ...

...the ... of the ... in the ... of the ...

...the ... of the ... in the ... of the ...

...the ... of the ... in the ... of the ...

...the ... of the ... in the ... of the ...